

Каліберда Надія,

молодший науковий співробітник НБУВ

Організаційні структури обслуговування в національних бібліотеках

(огляд)

Розвиток соціальних і виробничих функцій вітчизняних та зарубіжних бібліотек зумовлений станом науки, освіти, економіки, культури, техніки, суспільних відносин. Цей комплексний процес впливає на еволюцію інформаційних потреб, що, в свою чергу, стимулює пошук шляхів оптимізації системи обслуговування бібліотек, удосконалення їхньої структури, створення максимально сприятливих умов для задоволення наукових, виробничих, пізнавальних, культурних, навчальних потреб читачів, раціонального використання бібліотечних фондів.

Удосконалення організаційної структури НБ - процес безперервний і залежить у кожному конкретному випадку від інформаційних потреб, міри розвиненості бібліотечної інфраструктури, традицій кожної бібліотеки, особливостей її архітектури, готовності переходу на нові інформаційні технології тощо.

Традиційними соціальними функціями національних бібліотек (НБ) вважаються: а) кумулятивна (відповідає процесам збору та накопичення інформації); депозитарна (збереження); в) комунікативно-інформаційна (розповсюдження інформації і сприяння комунікативним зв'язкам між книгою, бібліотекою та читачем).

У багатьох країнах основні функції НБ майже однакові. Їхні типологічні риси глибоко розкриває Н.Тюліна в монографії «Национальная библиотека: Опыт типологического анализа»[1].

НБ - це відкриті для публіки загальнодержавні установи, що діють як головні книгосховища національного фонду і є лідерами бібліотечних систем країн.

За Г.Корнишем, НБ має виконувати такі основні функції: 1) комплектувати центральний фонд матеріалів, виданих у державі та про неї, і фонд зарубіжних публікацій; 2) бути національним лідером у бібліотечній справі; 3) забезпечувати національну інформаційну систему, спрямовану на допомогу економічному та соціальному розвитку на національному й індивідуальному рівнях; 4) виконувати роль національного архіву неопублікованих матеріалів; 5) вести національний бібліографічний облік; 6) забезпечувати доступність до своїх фондів; 7) бути центром міжнародної системи забезпечення документами; 8) збирати національний фонд видань, випущених у нетрадиційний спосіб друку; 9) здійснювати функції національної довідково-адресної служби (ДАС); 10) підтримувати процес

консервації національної, друкованої спадщини; 11) координувати дослідження в галузі бібліотекознавства та інформаційної науки; 12) забезпечувати обслуговування осіб з фізичними вадами [2].

Пункти 8,9,12 відсутні у класичних типологічних моделях НБ і є новими.

З поширенням випуску документів на нетрадиційних носіях інформації проблема комплектування ними гостро постала перед НБ і відображається в бібліотечних законах. НБ завжди виконувала і виконує довідки на базі своїх фондів. Корниш же (зважаючи на актуалізацію таких послуг) виділив окремо функцію національної ДАС.

Хоча в Україні й існує мережа бібліотек, фонди й методи роботи яких спрямовані на обслуговування осіб з обмеженими можливостями користування ними, заслуговує на увагу і функція бібліотеки як соціального захисника знедолених.

Німецький учений К.-Д.Леманн відзначає, що НБ повинні сприяти взаєморозумінню народів, культурному діалогу, кооперації, створюючи передумови наукових досліджень, слугуючи центрами міжнародних відносин і примножуючи духовне та інтелектуальне багатство націй. Дослідник справедливо підкреслює, що не існує обов'язкової уніфікованої моделі НБ. Кожна з них має власну історію, державні чи приватні канали фінансування, є пам'яткою культури [3].

НБ, як провідна в системі інших, має бути науковим, методичним та координаційним центром, визначати бібліотечну політику в державі й оперативно реагувати на зміну соціокультурної ситуації, трансформувати традиційні функції всіх книгозбірень країни [1; 2; 3].

Оскільки сьогоднішня інформація передається різними засобами та інституціями, то необхідно реорганізувати систему обслуговування так, щоб вона відповідала змісту оновлених функцій бібліотеки.

Це спонукає переглянути структуру національної бібліотеки.

Учені пропонують замінити га-

лузеву структуру на гнучкішу.

Структура наукових бібліотек, у тому числі й національних, історично будувалася за принципом розподілу праці. Мала здебільшого відділи комплектування та обробки документів, обслуговування (абонемент і читальні зали), довідково-інформаційну службу (ДІС). Зростання фондів, читачів і штату бібліотек ускладнило структуру. Так, ще в 50-х роках майже для всіх зарубіжних наукових бібліотек було характерне: комбінування функцій (комплектування, абонемент, довідково-інформаційна робота); види діяльності (замовлення літератури, реставрація, будівництво тощо); орієнтація на певну категорію користувачів (учені, спеціалісти, студенти та ін.); географічне розташування (філіали); побудова фондів за тематичним, галузевим, предметним змістом фондів (історія, природничі науки, мистецтво, техніка тощо); за видами документальних матеріалів (серіальні видання, аудіовізуальні, періодичні, графічні, рукописи тощо).

Коли розмежування відділів за галузевою ознакою спричинює подорожчання процесів обслуговування через високу вартість дублювання персоналу в різних відділах обслуговування (приміром, галузевих), впроваджуються функціональні моделі організаційної структури найоптимальнішої для національних бібліотек, як вважають А.Б.Ходлі і Дж.Корбін [4], що передбачає ряд відділів, котрі можуть доповнюватися чи змінюватися, залежно від специфіки, умов, можливостей тієї чи іншої бібліотеки.

Відділ комплектування з трьома підрозділами - купівлі, МБА, лізингу (видача книг на тривалий строк), - замовляє всі види носіїв інформації, уточнює бібліографічний опис цих матеріалів, отримує документи по МБА, проводить лізингові операції. Цей відділ має перебрати на себе укладання ліцензійних угод, особливо щодо електронних носіїв інформації.

Відділ організації освоює бібліотечні масиви, організацію знань,

тобто операції із систематизації, предметизації, анотування, реферування документів. Основне завдання ДІС, цього структурного підрозділу, на думку Ходлі та Корбіна, - виявлення джерел та інформації, необхідних для задоволення читачького запиту, включаючи ідентифікацію матеріалів, відсутніх у фонді даної бібліотеки.

Відділ інтерпретації. У нього пропонується ввести навчальний підрозділ, який би полегшував орієнтацію в бібліотечі, відповідав за вдосконалення довідково-пошукового апарату (ДПА), давав рекомендації споживачам щодо правил користування ним і фондами.

Відділ використання фондів концентрує всі операції з ними, незалежно від місця їх розташування, виду видань, типу літератури.

Підрозділ літератури здійснює її оперативну доставку з фондів і через МБА, організацію видачі з резервних фондів, розстановку та збереження фонду.

Підрозділ спеціальних видів інформації. Обслуговує цими матеріалами й організовує роботу зі зберігання та використання своїх фондів (мікроформ, аудіовізуальних матеріалів, програмного забезпечення ЕОМ, карт, поточної періодики, інших документів).

Отже, всі операції видачі бібліотечних матеріалів зведені в єдине ціле, що зручно для читача, звільняє його від необхідності звертатися в різні відділи для отримання комплексного замовлення.

Деякі принципи, наприклад, галузевий, домінував протягом десятків років. Але жоден принцип організації не був виділений як основний. Структура бібліотеки (зокрема організаційна структура системи обслуговування) залежить від ряду факторів і кожного конкретного разу бібліотека обирає її залежно від свого обсягу, особливостей приміщень, змісту фонду та кількісного наповнення його галузевих складових частин, штату бібліотекарів і рівня їх професійної підготовки, контингенту читачів. На структуру можуть впливати й випадкові чинники.

Найпоширенішою є комбінована структура (приміром у НБУВ), що поєднує функціональний, галузевий, видовий та інші принципи.

Як свідчать дослідження [2,3,4], за досить тривалий період з моменту становлення багатьох НБ до сьогодні їх структури перебували в динаміці, вдосконалювалися, реагуючи на інформаційні потреби читачів, стан фондів, матеріально-технічну базу, зміни статусу і збагачення функцій.

Звернемося до досвіду Бібліотеки Конгресу США, зокрема її організаційного механізму системи обслуговування. Так, до реорганізації в 1990 р. до неї входили такі структурні ланки: законодавча бібліотека і головний науково-дослідний центр Конгресу США; Публічна бібліотека (обслуговує всі верстви населення, у тому числі учнів шкіл); Урядова бібліотека (обслуговує урядові та судові органи влади); Агентство з авторських прав; Центр національної бібліографії; Міжнародний інститут (збирає науково-дослідні матеріали з усього світу понад 400 мовами, має широкую мережу зарубіжних агентств); Національний центр бібліотечного обслуговування сліпих та інвалідів.

У процесі реорганізації було створено нові служби, і в результаті організаційна схема БК на 30.09.91 р. мала таку структуру [5]:

Директор	Служба фондів
	Обслуговування Конгресу (досл. служба)
	Обслуговування клієнтів
Група менеджменту	Служба авторського права
	Культурні зв'язки
	Правова бібліотека
	Служба управління БК
	Спеціальні проекти

У 1992 р. для експерименту було введено інтерактивну службу новин. Вона була схвалена американським суспільством, бо відбивала діяльність БК (доступ до її БД безплатний для кожного громадянина, який має ПЕОМ і модем) [6].

При БК працює Центр книги. Його основна діяльність: задоволення запитів науковців, усіх, хто цікавиться історією книги, її культурою; пропаганда книги й читання з допомогою засобів масової комунікації, симпозіумів, лекцій, виставок тощо.

У дослідній службі, де виконується понад 500 тис. запитів і аналітичних добірок, працює 800 осіб. Ця робота високо оцінюється урядом, що підтверджується і належним фінансуванням відділу (50 млн. дол. щорічно).

НБ Франції. У її сучасну уніфіковану структуру входять відділи: адміністративні (адміністрація, відділ кадрів, соціальний, юридичний, автоматизації); наукові (комплектування нових надходжень, каталогізація, міжнародного й міжбібліотечного абонементів та міжнародного книгообміну, друкованих видань, аудіовізуальних матеріалів, музичних видань, мистецтв); зберігання і реставрації (зберігання, фотокопіювання, центри реставрації книг та періодичних видань); розвитку (видавничий, виставок, комерційний) [7].

Найвищим колегіальним органом управління національною бібліотекою, згідно з її Статутом, є Адміністративна рада з призначених Міністерством культури Франції представників державних органів, які мають відношення до бібліотечної справи, вчених і діячів культури. Членами є також читачі та співробітники НБ.

Головна бібліотека Швейцарії. Поряд з традиційними функціями важливими НБ визначає такі:

- розширення фондів за рахунок матеріалів на нових носіях інформації;
- координація діяльності з іншими інституціями;
- підтримка важливих проектів,

здійснюваних країною, та сприяння їх виконанню;

- розробка Закону про обов'язковий примірник;
- автоматизація бібліотечних процесів;
- побудова зведеного автоматизованого каталогу швейцарських бібліотек;
- переведення на машиночитані носії ретроспективної частини бібліотечних каталогів;
- створення при бібліотеці центрів: планування і розвитку; дослідницького в бібліотекознавстві; інформації в галузі гелльветики* (основою якого має бути Зведений швейцарський каталог і започаткована ще в 1972 р. ДІС [8]).

На НБ Швейцарії покладено ведення каталогу всіх бібліотек країни, покажчика вітчизняних журналів, каталогів зарубіжних періодичних видань у швейцарських бібліотеках та затвердженого в 1991 р. зібрання, відомого під назвою «Швейцарський літературний архів» (спадщина видатних діячів країни).

Британська бібліотека. Здійснені в ній нововведення по об'єднанню фондів у галузі гуманітарних, природничих і технічних наук (розширює міжгалузеве й багатогалузеве використання літератури) відповідають потребам сучасної науки, де відбуваються інтеграційні процеси. Доступ до всіх фондів здійснюється через єдину кафедру видачі, а до каталогів - через термінали, які працюють у режимі он-лайн [9, с.56].

Така тенденція характерна і для бібліотек інших країн.

НБ Нідерландів. Тут об'єднано споріднені процеси обробки обов'язкового примірника для відділу обслуговування і наукових фондів. Зважаючи на запити науки й практики, створено нові відділи - автоматизації та інформаційної технології, бібліотекознавчих досліджень, розвитку політики бібліотеки.

НБ Польщі. В її новому Статуті простежуються нові й традиційні функції:

* Гелльветичний - такий, що належить до Швейцарії, швейцарський.

- виконання ролі НБ з комплектуванням відповідних фондів вітчизняної та зарубіжної літератури й довідкових видань;

- центральної бібліотеки з інформатики, книжкової, бібліотечної й архівної справ;

- центрів бібліографічних стандартів із охорони культурних цінностей, видавничого, зорієнтованого на випуск спеціалізованої літератури з бібліотекознавства та бібліотечної справи [10].

НБ Польщі поєднує функції центрів бібліографічної стандартизації та формування програмних, методичних і організаційних концепцій польської бібліотечної справи, осередку охорони культурних цінностей, контролює вивіз з країни бібліотечної літератури (виданої до 1945 р.). Координує в державі діяльність усіх бібліотек; відповідає за збір статистичних даних про книжкову продукцію.

У систему НБ входять два інститути й 10 відділів, у тому числі: комплектування і обробки літератури; інформації та обслуговування читачів; польського журнального каталогу (ROZARKA); БД на оптичних дисках; спецфондів; мікрофільмування рідкісних видань; вивчення читацького попиту; видавничий тощо.

Фонд бібліотеки - 4,87 млн. прим., штат - 900 осіб.

Фонд відбито в 40 карткових каталогах, створюється ЕК. Бібліотека користується мережами Bitnet та Internet, американською інформаційною системою Azog.

Національна парламентська бібліотека Японії. Виконує функції і національної, і парламентської. Обслуговує дві палати парламенту, надає послуги урядовим органам та населенню країни.

У структурі бібліотеки - спеціальний відділ науково-дослідної й довідкової роботи з питань законодавства, який займається бібліотечно-інформаційним обслуговуванням членів парламенту, здійснює наукові дослідження за їх запитом. У ньому працює 150 спеціалістів з різних галузей знань - політики,

економіки, освіти, дипломатії тощо.

НБ має філіали, які теж обслуговують органи державної влади й функціонують при урядових закладах [11, с.83].

Угорська НБ. Має досить унікальний відділ історії театру, який збирає афіші, програми, ескізи до вистав, ескізи декорацій, костюмів, гравюри й фотографії, що відображають еволюцію театру країни за 125 років.

Бібліотека веде центральні об'єднані каталоги книг, зарубіжних серіальних видань. Її клірингова служба передає НБ інформацію з 25 тем за їх запитом [12].

НБ Туреччини. Наймолодша в світі, нараховує 50 років. У ній функціонують три відділи:

- адміністративної служби (сектори обслуговування, масової роботи, комплектування, адміністративно-фінансово-кадровий, технічний);

- інформаційної служби (сектори каталогізації і класифікації, мистецтва й відеозаписів; рукописів і рідкісних книг, документації та бібліографії, періодики);

- інформаційних систем - сектори обробки інформації, міжнародних відносин, складання бібліографії, зведених каталогів (є сектор зведеного каталогу рукописів Туреччини), сектор топографії.

Читальні зали: загальний (399 місць), довідковий (255) і спеціалізований (періодичних видань, картографії, звукозаписів, відділу рукописів); для сліпих [13].

Республіки колишнього Радянського Союзу утворюють свої НБ, моделлю яких слугують бібліотеки розвинених країн, зокрема США. Але кожна НБ узагальнює власний досвід, традиції, книжкову культуру, духовні потреби своєї нації.

Здебільшого НБ відмовляються від галузевої побудови системи обслуговування, надаючи пріоритет функціональній. Так, наприклад, у **НБ Молдови** відділи технічної літератури й бібліографії, сільськогосподарської літератури та бібліографії й інші ввійшли як сектори у відділи інформаційно-бібліографічної і документальної діяльно-

сті основного книгосховища.

Деякі відділи переорієнтовано згідно з потребами населення, котре проживає на території Молдови й, відповідно, на комплектування літературою мовами місцевого населення [14].

З 1992 р. НБ Молдови має в своїй структурі наукові, технічні та адміністративно-допоміжні служби. Вони входять у такі департаменти бібліотеки:

1) Патримонію (відділи: рідкісних книг, рукописів; колекції «Молдовака»; обов'язкового примірника; національної бібліографії; релігійної літератури; образотворчих видань і карт; національної аудіовідеотеки).

2) Основні фонди (відділи: комплектування; обробки; іноземної літератури; основного книгосховища; продовжуваних і періодичних видань; книгообміну, резерву національної літератури).

3) Інформаційний (відділи: інформаційного й документального обслуговування парламенту й уряду, інформаційно-бібліографічної та документальної діяльності).

4) Обслуговування читачів (відділи: обслуговування, абонементу, пропаганди літератури, технічної служби (регістратура, контроль).

5) Бібліотекознавство (відділи: науково-дослідний, соціології та маркетингу, методичний, функціонування національної системи бібліотек).

6) Автоматизація, інформатизація і механізація (відділи: математичного забезпечення та експлуатації АІБС; автоматизації й механізації) [14, с.25].

Видавничий центр, служба переплітання книг, множильний та відділ реставрації забезпечують усі департаменти (входять у міждепартаментні служби).

Систему обслуговування поповнено новими структурними підрозділами: інформаційного й документального обслуговування парламенту та уряду; функціонування НБ; соціології і маркетингу; релігійної літератури; національної бібліографії.

Ці перестановки в НБ Молдови здійснено з метою *вдосконалення обслуговування користувачів*.

Відмінною рисою сучасних НБ є формування в їх структурі *президентських бібліотек*. Це нововведення дедалі більше інтегрує книгозбірню з системою державного управління. Фонд виконує, насамперед, архівну функцію. Але це не виключає його доступності як відкритої системи для дослідників, громадськості, всіх зацікавлених осіб з різних країн, сприяє ознайомленню загалом з діяльністю президентів, формуванню в суспільстві думки щодо поваги до інституту президентства, до глави держави й символів державної та президентської влади [15].

Президентські бібліотеки виконують і просвітницьку місію, інформуючи громадян стосовно суспільного й державного управління. Так, американці вважають доступність президентських бібліотек виявом поваги до них усіх загалом та визначних особистостей зокрема. Це допомагає глибше пізнавати вітчизняну історію, життя державних діячів періоду їх президентства, аналізувати вплив на якісь процеси тієї чи іншої особи тощо [16].

Життєво необхідна для всіх бібліотек фінансова підтримка. Ця проблема актуальна не тільки в постсоціалістичних країнах, а й в економічно благополучних.

Перехід до ринкової економіки, активне застосування принципів маркетингу й законів менеджменту в бібліотеках вплинули на їх структуру та організацію обслуговування читачів.

Бібліотеки створюють інформаційні маркетингові служби, завдання яких - аналізувати попит бібліотечного інформаційного продукту. Обслуговуються також маркетингові структури, що працюють у різних галузях матеріального й нематеріального виробництва. Застосовуючи принципи маркетингу, бібліотека, за своєю природою некомерційна інституція, домагається соціально-орієнтованої мети економічно виправданими методами. Причому прибуток від інформацій-

них послуг іде на подальший розвиток і соціальний захист її самої.

У багатьох країнах інформаційно-бібліотечне забезпечення бізнесової, підприємницької діяльності вирішується в загальнодержавному масштабі. Так, у БК функціонує фонд (структурний підрозділ) досліджень у галузі бізнесу, який фінансує створення в США інформаційних посібників для різних установ, надає їм послуги (зокрема й у малому бізнесі). В читальному залі бізнесу джерела такого роду надаються безкоштовно [17].

У структурі національних і публічних бібліотек, яких ЮНЕСКО в «Маніфесті публічних бібліотек» зобов'язала обслуговувати малий бізнес, з'явилися маркетингові відділи, інформаційні брокерські служби, сектори, кабінети, центри ділової інформації тощо [18].

Отже, *документалістський підхід у структуруванні НБ поступається перед комунікативним, інформаційним*. НБ, крім функцій накопичення і збереження інтелектуального потенціалу нації, створює можливість для його широкого використання, що можна тільки вітати.

Структурні зміни, спричинені ринковими відносинами, не просто формальна реакція бібліотеки на умови буття. Для цього соціального інституту ціннісні орієнтації і потреби суспільства завжди були вирішальними у визначенні кола обов'язків, функцій та напрямів діяльності.

Аналізуючи еволюцію соціальних і виробничих функцій та структури НБ в останнє десятиліття, простежуємо *ряд загальних тенденцій*. Це, зокрема, розширення видового складу фондів (від книг, газет, журналів, мікроформ, аудіовізуальних документів до електронно-оптичних носіїв інформації), що зумовлює структурні зміни в системі обслуговування. Посилюється централізація, особливо щодо організації інформаційно-бібліографічного обслуговування.

Більшість НБ використовує інформаційні ресурси не тільки своєї країни, а й світу. Зміна функцій та

посилення ролі НБ як лідерів бібліотечної системи й впровадження нових інформаційних технологій зумовлює перебудову організаційної та змістової системи обслуговування, а в багатьох випадках і зміну структури бібліотеки в цілому.

Час доводить, що зосередження в одному центрі всіх операцій по видачі матеріалів сприяє уніфікації управління процесом обслуговування, оперативності зміни бібліотечної політики. До того ж, концентрація процесів організації знань, їх аналітико-синтетичної переробки й довідково-інформаційної роботи скорочує читачеві шлях довідки й кількість інстанцій при її пошуку та отриманні. За те, якими матеріалами наповнювати фонд, як його зберігати відповідає відділ фондів, що забезпечує його скоординованість, ініціативність.

Нова політика НБ у галузі обслуговування - це перехід від накопичення фондів і володіння ними до нагромадження метаінформації та розширення доступу.

НБ розвинених країн створюють електронні публікації та бібліотеки. Британська бібліотека планує відкрити на своїй базі національний науковий центр таких публікацій, НБ Нідерландів перспективним напрямом діяльності вважає побудову єдиної національної інфраструктури доступу до друкованої і електронної інформації та сховища електронних документів.

БК США працює над переводом найціннішої частини фонду в цифрову форму. За словами її директора Д.Біллінгтона, тим самим формується ядро національної цифрової бібліотеки як основи інформаційних мереж майбутнього [19].

НБ Франції планує перевести у цифрову форму наукову літературу [7; 20].

Бюро національного планування і координації **Королівської бібліотеки Швеції** фінансово підтримує ті бібліотеки, що беруть на себе загальнодержавні завдання з автоматизації в масштабах країни й поза її межами [20].

Така цільова переорієнтація в

обслуговуванні розширює доступ до джерел інформації за рахунок використання даних національних і міжнародних інформаційних мереж. Проте книга, стаття приваблює багатьом читачам, ніж дисплей. За твердженням президента ІФЛА Р.Веджворта (США), техніка й технологія не може водночас повністю трансформувати погляди суспільства на бібліотечне обслуговування. Тому не слід відкидати споконвічне, не дослідивши ретельно нововведення [21].

Нова техніка, вважає директор Британської бібліотеки М.Сметхерст, не витісняє традиційні технології. Просто бібліотеки мають вчасно реагувати на нову ситуацію і запроваджувати відповідні зміни [20].

Проблеми диференціації фондів, спеціальних читальних залів і служб широко дискутуються зарубіжними діячами бібліотечної справи. Скажімо, спеціалісти Британської бібліотеки, розробляючи концепцію її перспективного розвитку, передбачали обмежити або звести до мінімуму спеціалізацію читальних залів і служб. Проте необхідність забезпечити доступність та збереження фондів змушує відступити від основної концепції. Так, рідкісні книги й рукописи розміщуються в спецховищі. Необхідний також окремий читальний зал для бібліографічних джерел східними мовами. Окремого приміщення потребує довідково-інформаційний відділ з природничих наук [22].

Економічна доцільність спонукає до обмеження спеціалізації фондів і американців. Адже централізована обробка видань з можливостями їх отримання в будь-якій читальній залі вигідніша. Це передбачає скорочення спеціалізованих служб і окремих фондів.

Звичайно, вдосконалення структури й функцій НБ - процес безперервний і залежить у кожному конкретному випадку від інформаційних потреб, міри розвиненості бібліотечної інфраструктури, традицій кожної бібліотеки, особливостей її архітектури, готовності переходу на нові інформаційні технології тощо.

■

1. Тюлина Н.И. Национальная библиотека: Опыт типологического анализа. - М.: Книжная палата, 1988. - 184 с.
2. Cornish G.P. The changing role of the national library in the new information environment // Alexandria. - 1992. - Vol. 4, №2. - P. 125-141.
3. Леманн К.-Д. Национальные библиотеки Восточной Европы на перемене // Научн. и техн. б-ки. - 1994. - №4. - С. 5-21.
4. Hoadley A.B., Corbin J. Up beanstalk; An evolutionary organization structure for Libr. // Amer. Libr. - 1990. - Vol. 21, №7. - P. 676-678.
5. Багрова Н.Ю. Библиотека Конгресса США: Управление, финансирование, кадры // Мир библиотек сегодня. - М., 1995. - Вып. 1. - С.55-62.
- Annual report of the Library of Congress for the fiscal year ending September 30, 1990. - Washington, 1991. - 96 p.; 1991. - Washington, 1992. - 93 p.
6. Library of Congress information Bulletin. - 1992. - Vol. 51, №19. - P. 411-431.
7. Шевалье А. Национальная библиотека в Париже и ее автоматизация // Библиотековедение и библиография за рубежом. - 1990. - №124. - С. 91-98.
8. Kroller F. Libraries of Switzerland // ABI technologie. - 1994. - Vol. 14, №2. - P. 85-100.
9. Купер К.Р. Доступ к знаниям // Библиотековедение и библиография за рубежом. - 1991. - Вып.128. - С. 51-59.
10. Milis Gordon N. Libraries of Poland in development // ABI technologie. - 1995. - №2. - P. 11-20.
11. Гениева Е. NPZ в преддверии нового века // Библиотека. - 1997. - №1. - С. 83-85.
12. Назмутдинов И. Духовные сокровища Венгрии // Там же. - 1996. - №2. - С.59-62.
13. Лихоманов А. Здесь нет свободных мест // Там же. - 1997. - №1. - С. 81-82.
14. Искимжи Т.Н. Национальная система библиотек Молдовы // Библиотековедение. - 1993. - №1. - С. 23-27.
15. Про Положення про Фонд Президентів України: Указ Президента України. 11 жовтня 1996 р. // Бібл. вісн. - 1996. - №6. - С.3.
16. Набатова М. Библиотека Ричарда Никсона // Мир библиотек сегодня. - 1995. - Вып. 4. - С.80.
17. Library of Congress information Bulletin. - 1993. - Vol. 52, №7. - P. 1-11; 131-147.
18. Осипова И.П. Библиотеки в помощь экономическим преобразованиям // Мир библиотек сегодня. - М., 1995. - Вып. 3. - С. 10-11; Шрайберг Я.Л., Гришина М.А., Путилин О.Н. Новые формы библиотечного обслуживания МНТБ России для зарубежных и отечественных пользователей // Научно-техн. информация. Сер. 1. - 1993. - №2. - С. 19-22.
19. Billington J. Electronic access... // Library of congress information bulletin. - 1994. - 53(10), March, 16. - P. 187.
20. Smethurst M. Information navigator or Librarian // Alexandria. - 1994. - Vol. 6, №1. - P. 1-2.
21. Wedgeworth R. Address of IFLA's president to the PGI Council meeting, 29 November 1994 // IFLA Journal. - 1995. - Vol. 21, №1. - P.67-68.
22. Роджер Д. Новое здание Британской библиотеки // Библиотековедение и библиография за рубежом. - 1998. - Вып. 116. - С.25-34.